

Målnummer: Ö 3945-19   **Avdelning:** 2

Domsnummer:

Avgörandedatum: 2020-11-26

Rubrik: Jämkning av vite vid föreläggande för en god man att ge in årsräkning (I) respektive vid föreläggande om verkställighet enligt föräldrabalken (II). Även fråga om ändamålet förfallit när en åtgärd vidtagits för sent (I) och betydelsen av att parterna kommit överens om en senare tidpunkt för den åtgärd som avsågs med föreläggandet (II).

Lagrum: 2 § och 9 § lagen (1985:206) om viten.

Rättsfall:

REFERAT

I

Skaraborgs tingsrätt

Överförmyndaren i Skövde kommun, Överförmyndare i samverkan, väckte talan vid Skaraborgs tingsrätt mot R.O. med yrkande om utdömande av vite.

Tingsrätten (rådmannen Björn Danielsson) anförde följande i dom den 14 december 2018.

YRKANDEN M.M.

Överförmyndaren i Falköpings kommun har begärt att tingsrätten ska döma ut ett vite om totalt 20 000 kr, vilket avser fyra vitesförelägganden om 5 000 kr. Tingsrätten har beslutat om gemensam handläggning av målen.

R.O. har motsatt sig att vite döms ut och har i andra hand begärt att vitet ska jämkas till lägsta möjliga belopp. Han har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

Överförmyndaren har i allt väsentligt anfört följande. Överförmyndaren får vid vite förelägga en ställföreträdare att fullgöra sina skyldigheter att inkomma med årsräkning avseende företräderskapet. R.O. är god man för U.H., L.H., S-O.L. samt J.E. Överförmyndaren har i samtliga fall erinrat R.O. att inkomma med årsräkning den 20 mars 2018. Uppskov har beviljats till och med 2018-05-02. Den 23 maj 2018 har överförmyndaren förelagt R.O. att senast 14 dagar efter att han fått del av föreläggandet lämna in årsräkning. Föreläggandena har sanktionerats med vite om 5 000 kr, sammanlagt 20 000 kr. R.O. har delgetts föreläggandena den 10 juni 2018 men har inte följt dessa. För att, som R.O. anfört, underlåta att utdöma vitet av hänsyn till R.O:s medicinska hälsa krävs det att en medicinsk utredning ligger till grund för ett sådant beslut. Ändamålet med vitet har inte heller förfallit för att årsräkningen har lämnats in i efterhand.

R.O. har huvudsakligen anfört följande. Han har tidigare alltid lämnat in sina årsräkningar i tid. Under 2017 drabbades han av psykisk ohälsa och situationen försämrades av att han separerade med sin sambo efter ett längre förhållande. Han blev därför oförmögen att färdigställa årsräkningarna. Han kontaktade en revisionsbyrå som meddelade att de kunde hjälpa honom men först i juli

månad. Han förklarade situationen för överförmyndaren men det finns inga tjänsteanteckningar avseende dessa samtal utöver det uppskov som lämnats i april. Revisionsbyrån har därefter lämnat in årsräkningarna den 6 juli 2017 och den 12 juli 2017. I första hand har han varit förhindrad att lämna in årsräkningarna på grund av sjukdom/psykisk ohälsa. I andra hand har intresset av att årsräkningarna inkommer i tid inte varit väsentligt. Genom att kontakta revisionsbyrån har han visat att han inte varit likgiltig inför sin skyldighet att fullgöra sina förpliktelser. Som grund för jämkning ska hans personliga förhållanden beaktas såsom hans psykiska hälsa och ekonomiska förhållanden.

Tingsrätten har avgjort målet på handlingarna.

DOMSKÄL

Enligt 14 kap. 15 § FB ska gode män före den 1 mars varje år i en årsräkning som lämnas till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som stått under ställföreträdarens förvaltning. Om en god man inte fullgör sina skyldigheter har överförmyndaren enligt 16 kap. 13 § FB möjlighet att förelägga den gode mannen att vid vite fullgöra sina skyldigheter. Av 9 § lag om viten framgår att om ändamålet med vitet förlorat sin betydelse, skall vitet inte dömas ut. Finns särskilda skäl till det, får vitet också jämkas.

Det förhållandet att den prestation som vitet avsett att framtvunga har utförts gör inte i sig att ändamålet med vitet kan anses vara förfallet. En motsatt hållning skulle medföra en möjlighet att fullgöra skyldigheter för sent. R.O. har fullgjort sin skyldighet drygt fyra månader för sent. Han har också varit god man för fyra olika huvudmän. Det finns därför skäl att bifalla yrkandet om att vitet ska utdömas. De omständigheter som kommit fram, att R.O. drabbats av sjukdom och att han anlitat revisionsbyrå medför dock att det finns skäl för jämkning av vitet. Vitet jämkas till skäliga 5 000 kr. I den bedömningen har även noterats att R.O. i framtiden inte kommer att åta sig liknande uppdrag.

DOMSLUT

R.O. förpliktades att utge försuttet vite med 5 000 kr.

Göta hovrätt

R.O. överklagade i Göta hovrätt och yrkade att hovrätten skulle upphäva skyldigheten för honom att betala vite eller, i andra hand, jämka vitet till lägsta möjliga belopp.

Överförmyndaren motsatte sig att tingsrättens dom ändrades.

Hovrätten (hovrättspresidenten Charlotte Brokelind, hovrättslagmannen Linda Hallstedt, referent, och f.d. hovrättslagmannen Jan Carrick) anförde följande i dom den 9 april 2019.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

Vite

En god man ska före den 1 mars varje år i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under dennes förvaltning (14 kap. 15 § FB). Överförmyndaren får vid vite förelägga en god man att fullgöra bl.a. sin skyldighet att ge in årsräkning. Innan vitesföreläggande beslutas ska överförmyndaren skriftligen erinra den gode mannen om den skyldighet och de bestämmelser som finns och ge denne skälig tid att lämna en angiven handling eller rätta sig efter ett beslut (16 kap. 13 § FB).

Överförmyndaren har i brev den 20 mars 2018 påmint R.O. om hans skyldighet att ge in årsräkning, anmodat honom att senast den 5 april 2018 komma in

med efterfrågade handlingar samt erinrat honom om att han kan föreläggas vid vite att inkomma med handlingarna. R.O. har härefter beviljats uppskov till den 2 maj 2018 att inkomma med efterfrågade handlingar. Härefter har överförmyndaren den 23 maj 2018 förelagt R.O. att vid vite om 5 000 kr i varje ärende, dvs. sammantaget 20 000 kr, senast inom 10 dagar efter det att han tagit del av föreläggandet inkomma med efterfrågade årsräkningar. R.O. delgavs föreläggandena den 10 juni 2018. Överförmyndaren har slutligen den 9 juli 2018 hos tingsrätten begärt att förelagda viten ska dömas ut. R.O. har kommit in med efterfrågade årsredovisningar den 6 och den 12 juli 2018.

R.O. har som skäl för att inte betala förelagda viten anfört att han på grund av sjukdom/psykisk ohälsa varit förhindrad att lämna in årsräkningarna. Till stöd för detta har han i tingsrätten åberopat ett intyg av psykoterapeuten K.L., Bräcke diakoni Centralhälsan, daterat den 21 augusti 2018. Av detta framgår bl.a. att R.O. gått i behandling sedan år 2017 för psykosomatiska besvär, PTSD och hypertoni samt att han i början av år 2018 drabbades av en krisreaktion på grund av en tuff separation vilken medförde att han fick allt svårare att klara av sin vardag. Vidare framgår att han fick medicinsk behandling liksom utökad behandling hos psykolog under våren.

Av 2 § lagen (1985:206) om viten (viteslagen) följer bl.a. att vite inte får föreläggas om adressaten kan antas sakna faktisk eller rättslig förmåga att följa föreläggandet. I förevarande fall är det fråga om en person som ansetts lämplig att inneha uppdrag som god man. Annat har inte framkommit än att R.O. varit väl medveten om sin skyldighet att ge in årsredovisning. Han har vidare till slut sett till att efterfrågade handlingar upprättats och getts in till överförmyndaren. Även om det av intyget framgår att R.O. till följd av fysisk och psykisk ohälsa befunnit sig i en besvärlig situation under våren 2018 så har inte framkommit att han till följd av sitt sjukdomstillstånd saknat faktisk förmåga att följa föreläggandet (jfr rättsfallet RH 1991:93).

R.O. har som ytterligare grund för sin talan anfört att intresset av att årsräkningarna inkommer i tid inte har varit väsentligt och att han, genom att anlita en revisionsbyrå, visat att han inte varit likgiltig inför sin skyldighet att fullgöra sina förpliktelser.

Av 9 § viteslagen framgår att har ändamålet med vitet förlorat sin betydelse ska vitet inte dömas ut. Vidare framgår att finns det särskilda skäl till det får vitet jämkas. I det refererade hovrättsavgörandet RH 1980:72 hade två föräldrar förelagts att vid vite inge årsräkning avseende förvaltningen av förmynderskapet för en 16-årig dotter som erhållit andel i en fritidsfastighet som gåva av föräldrarna. Tingsrätten dömde ut det förelagda vitet. Sedan målet överklagats till hovrätten hade årsräkning getts in. Hovrätten upphävde tingsrättens beslut och anförde att den omständigheten att årsräkning numera, dock efter den förelagda tidens utgång, getts in till överförmyndaren visserligen inte i sig kunde anses ha medfört att ändamålet med vitet förfallit. Med hänsyn till att årsräkning dock upprättats och då det av utredningen i övrigt fick anses framgå att förseningen inte berott på tredska eller likgiltighet från föräldrarnas sida samt då intresset av att redovisningen inkom inom förelagd tid inte kunde anses väsentligt fann hovrätten att föräldrarnas försummelse skäligen inte borde föranleda att vitena dömdes ut.

Hovrätten instämmer inledningsvis i tingsrättens bedömning att det förhållandet att efterfrågade årsredovisningar numera upprättats och getts in inte innebär att ändamålet med vitet förlorat sin betydelse. Tvärtom har det förelagda vitet haft avsedd effekt eftersom det lett till att årsredovisningarna upprättats och getts in.

Frågan är då om R.O:s försummelse att inte ge in årsräkning i tid ändå inte bör föranleda att vitet döms ut. Som angetts ovan föreskrivs i föräldrabalken att gode män är skyldiga att i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen av egendom som har stått under ställföreträdarens förvaltning. I

Årsräkningen ska anges den enskildes tillgångar och skulder vid början och slutet av den tid som räkningen avser. Vidare ska en sammanställning göras av inkomster och utgifter under nämnda tid. Slutligen ska av årsräkningen framgå hur mycket som har använts för den enskildes uppehälle eller nytta i övrigt. För föräldrar finns en bestämmelse om årsräkning i 13 kap. 14 § FB. Det kan konstateras att den redovisningsskyldighet som ålagts bl.a. gode män går något längre än den som ålagts föräldrar och avser dessutom all den enskildes egendom. Det ankommer vidare på överförmyndaren att med ledning av bl.a. årsräkningar granska en god mans verksamhet (16 kap. 1 och 3 §§ FB). Under angivna förhållanden är det enligt hovrätten väsentligt att årsredovisningar ges in inom förelagd tid och att tillsyn av den gode mannens verksamhet kan ske.

Det saknas anledning att anta att R.O. varit likgiltig inför sin skyldighet att fullgöra sina förpliktelser. Snarare synes dröjsmålet ha berott på hans dåliga mående under aktuell period. R.O. har för övrigt tillsett att redovisningar getts in, även om så skett fyra månader för sent. Under dessa förhållanden föreligger skäl att jämka det förelagda vitet. Hovrätten finner inte anledning att sätta ned vitet mer än vad tingsrätten har gjort.

Tingsrättens dom i fråga om utdömande av vite ska alltså inte ändras.

HOVRÄTTENS DOMSLUT

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut.

Högsta domstolen

R.O. överklagade och yrkade att HD skulle upphäva skyldigheten för honom att betala vite. Han yrkade i andra hand att vitet skulle jämkas.

Överförmyndaren motsatte sig att hovrättens dom ändrades.

R.O. avled under målets handläggning i HD. Hans talan övertogs av hans efterlevande.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Charlotta Hallgren, föreslog i betänkande att HD skulle meddela följande dom.

DOMSKÄL

Bakgrund

Punkterna 1-7 överensstämmer med punkterna 1-5 i HD:s dom.

Frågorna i målet

8. Målet gäller skyldighet att betala vite. I målet aktualiseras frågor om adressatens faktiska förmåga att följa förelägganden, samt om ändamålet med vitet förlorat sin betydelse när prestationen fullgjorts efter den i föreläggandet utsatta tiden.

Rättsliga utgångspunkter

9. Av 14 kap. 15 § FB följer bl.a. gode mäns skyldighet att senast den 1 mars varje år ge in så kallad årsräkning till överförmyndaren. Ställföreträdaren ska i denna redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under ställföreträdarens förvaltning. Överförmyndaren får vid vite förelägga en god man att fullgöra sådan skyldighet, se 16 kap. 13 § samma balk. Av samma bestämmelse följer att lag (1985:206) om viten är tillämplig på sådana viten.

10. Enligt 2 § viteslagen får vite inte föreläggas om adressaten kan antas sakna faktisk eller rättslig förmåga att följa föreläggandet. Är det känt för den beslutsfattande myndigheten att adressaten är fysiskt förhindrad (t.ex. på grund av sjukhus- eller anstaltsvistelse) att följa de givna föreskrifterna, får vite inte föreläggas (se prop. 1984/85:96 s. 48). Många vitesförelägganden innebär emellertid inte att de föreskrivna åtgärderna måste utföras av vitesadressaten personligen. Adressaten kan i stället anlita t.ex. en fackman inom området för att få felen avhjälpta eller arbetena utförda. Det saknar då betydelse om adressaten själv inte kan fullgöra prestationen enligt vitesföreläggandet, avgörande blir i stället om adressaten inte ens kan ombesörja att annan utför åtgärden (Rune Lavin, Viteslagstiftningen, 22 mars 2018, Juno, kommentaren till 2 § under Rätt adressat).

11. Av 9 § viteslagen följer att vite inte ska dömas ut om ändamålet med vitet förlorat sin betydelse. Av samma bestämmelse följer också att vitet får jämkas om det finns särskilda skäl.

12. Regeln om att vite inte ska dömas ut om ändamålet med vitet förlorat sin betydelse ska tillämpas om den föreskrivna prestationen av en eller annan anledning har blivit obehövlig. Vid tillämpningen av 9 § viteslagen måste noggrant beaktas vitesföreläggandets funktion och omständigheterna i det speciella fallet. Särskild hänsyn bör också tas till den allmänpreventiva effekten av viteshotet.

13. Ändamålet med vitet kan inte anses ha förfallit om det är adressaten själv som har framkallat en situation där vitesföreläggandet inte längre fyller sitt ursprungliga ändamål, t.ex. genom att fullgöra förelagd prestation efter utgången av föreskriven tidsfrist (se prop. 1984/85:96 s. 55). En försenad prestation kan dock medföra att vitet bör jämkas beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.

14. Av 8 § viteslagen följer att mål om utdömning av vite i tillämpliga delar ska handläggas enligt reglerna i rättegångsbalken som mål om åtal för brott för vilket svårare straff än böter inte är föreskrivet. Av 31 kap. 2 § samma balk följer att den som frikänns kan få ersättning för sina rättegångskostnader.

Bedömningen i detta fall

15. R.O. har inte i tid lämnat in aktuella årsräkningar. Under den aktuella tidsperioden när dessa skulle ges in har R.O. lidit av viss ohälsa. Hans ohälsa har dock inte varit av sådan karaktär att han varit förhindrad att uppdra åt annan att upprätta årsräkningarna, vilket han också gjort. Han kan därmed inte anses ha saknat faktisk förmåga att efterkomma föreläggandena. R.O. kan således inte på den grunden fritas från betalningsskyldighet enligt vitesföreläggandena.

16. Inte heller kan ändamålet med vitet anses ha gått förlorat för att R.O. efter den i föreläggandena angivna tidsfristen har lämnat in årsräkningarna och alltså fullgjort sin prestation. Det har därmed funnits förutsättningar för att döma ut vitet.

17. Eftersom R.O. avlidit ska dock vitet undanröjas (se 35 kap. 7 § andra och tredje styckena BrB samt NJA 2012 s. 521).

DOMSLUT

HD undanröjer det av hovrätten bestämda vitet.

HD (justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre, Sten Andersson, Stefan Reimer och Cecilia Renfors, referent) meddelade den 26 november 2020 följande dom.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. R.O. erinrades den 20 mars 2018 av överförmyndaren om dels skyldigheten att inkomma med årsräkningar avseende fyra personer som han var god man för, dels att han kunde vitesföreläggas att ge in handlingarna.

2. Den 23 maj 2018 förelade överförmyndaren R.O. att inkomma med årsräkningarna senast 14 dagar efter delfåendet av respektive föreläggande. Vart och ett av föreläggandena förenades med vite på 5 000 kr, alltså sammanlagt 20 000 kr. R.O. delgavs föreläggandena den 10 juni. Årsräkningar lämnades in den 6 respektive den 12 juli 2018.

3. Överförmyndaren begärde den 9 juli 2018 att tingsrätten skulle döma ut de förelagda vitena.

4. R.O. motsatte sig att vitena skulle dömas ut och begärde att de i vart fall skulle jämkas. Han gjorde gällande att han varit förhindrad att lämna in årsräkningarna på grund av psykisk ohälsa. Han gjorde också gällande att det inte varit av väsentligt intresse att årsräkningarna kommit in i tid och att han genom att kontakta en revisionsbyrå visat att han inte varit likgiltig inför sin skyldighet att fullgöra sina förpliktelser. Som grund för jämkning åberopade han, utöver psykisk ohälsa, sina ekonomiska förhållanden.

5. Tingsrätten och hovrätten fann att R.O. var skyldig att betala vite men jämkade beloppet till totalt 5 000 kr.

Frågorna i målet

6. I målet aktualiseras dels frågan om ändamålet med vitet förlorat sin betydelse när prestationen fullgjorts efter den tid som angetts i föreläggandet, dels frågan om förutsättningarna för jämkning av vite.

Skyldighet att ge in årsräkning

7. En god man ska senast den 1 mars varje år ge in en årsräkning till överförmyndaren med en redogörelse för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under den gode mannens förvaltning. Överförmyndaren får vid vite förelägga en god man att fullgöra en sådan skyldighet. Lagen (1985:206) om viten är tillämplig på sådana viten. Utdömmande av vite prövas av tingsrätt. (Se 14 kap. 15 § och 16 kap. 13 § FB.)

Viteslagen

Föreläggande och utdömmande av vite

8. Viteslagen innehåller bestämmelser om bland annat vitesföreläggande och utdömmande av vite. Bestämmelserna gäller inte om något annat är särskilt föreskrivet (se 1 § andra stycket).

9. När ett vitesföreläggande innebär en skyldighet för mottagaren av föreläggandet (adressaten) att vidta en viss åtgärd ska det av föreläggandet framgå vid vilken tidpunkt eller inom vilken tidsfrist åtgärden ska vidtas. Ett vite får inte föreläggas om adressaten kan antas sakna faktisk eller rättslig möjlighet att följa föreläggandet. (Se 2 § andra och tredje styckena.)

10. Ett vite ska fastställas till ett belopp som med hänsyn till vad som är känt om adressatens ekonomiska förhållanden och till omständigheterna i övrigt kan antas förmå honom eller henne att följa föreläggandet (se 3 §).

11. Av 6 och 7 §§ viteslagen framgår att frågor om utdömmande av vite i vissa fall prövas av förvaltningsrätt och i andra fall av tingsrätt. Det finns också särskilda bestämmelser om detta i andra författningar.

12. När ett mål om utdömning av vite prövas av allmän domstol ska det i tillämpliga delar handläggas enligt de regler i rättegångsbalken som rör mål om åtal för brott för vilket svårare straff än böter inte är föreskrivet (se 8 §).

Giltig ursäkt

13. Mottagaren av ett vitesföreläggande har ett strängt ansvar för att fullgöra det som anges i föreläggandet. Om adressaten har en giltig ursäkt för sin underlåtenhet, t.ex. för att han eller hon har varit fysiskt förhindrad att utföra en åtgärd som kräver en personlig insats, ska emellertid det förelagda vitet inte dömas ut. (Jfr Rune Lavin, Viteslagstiftningen, 22 mars 2018, Juno, kommentaren till 6 § under Prövning av själva gärningen.)

Ändamålet har förlorat sin betydelse

14. Ett vite ska inte heller dömas ut om ändamålet med vitet förlorat sin betydelse (se 9 § första stycket). Regeln tar sikte bland annat på situationer när den åtgärd som anges i föreläggandet av en eller annan anledning har blivit obehövlig, t.ex. på grund av en naturhändelse eller omständighet som förorsakats av tredje man. Om förhållandena är sådana att det är adressaten själv som har framkallat en situation där vitesföreläggandet inte längre tillgodoser sitt ursprungliga ändamål, ska ändamålet inte anses ha förlorat sin betydelse. (Jfr prop. 1984/85:96 s. 55.)

15. Tillämpningen av regeln förutsätter ett noggrant beaktande av vitesföreläggandets funktion och omständigheterna i övrigt i det enskilda fallet. Särskild hänsyn ska tas till den allmänpreventiva effekten av vitesförelägganden. (Jfr a. prop. s. 55.)

16. En vanlig situation är att mottagaren av ett föreläggande har utfört den förelagda åtgärden efter den tidsfrist som angetts i föreläggandet. I sådana fall ska ändamålet inte anses ha förlorat sin betydelse. Om vitet inte skulle dömas ut i en sådan situation skulle själva tidsbestämmelsen i föreläggandet vara osanktionerad (jfr Per Olof Ekelöf m.fl., Rättegång I, 9 uppl. 2016, s. 252). Det nu sagda hindrar inte att det förhållandet att den förelagda åtgärden har vidtagits, men skett för sent, kan medföra att vitet jämkas.

Jämkning

17. Ett vite får jämkas om det finns särskilda skäl (se 9 § första stycket). I förarbetena framhålls vikten av viteshotets effektivitet och att jämkning inte ska vara det normala i mål om utdömning av vite. Vidare understryks att domstolen inte ska göra någon prövning av ett föreläggandes lämplighet. (Se a. prop. s. 56.)

18. Som exempel på vad som i rättspraxis ansetts utgöra skäl för jämkning har angetts att förhållandena ändrats sedan beslutet om föreläggande fattades eller att vitesbeloppet varit schablonmässigt bestämt. Ett ytterligare exempel är att adressatens underlåtenhet framstått som förhållandevis ursäktlig, såsom när föreläggandet har följts en kort tid efter det att den utsatta tidsfristen löpt ut (jfr a. prop. s. 55 f.).

19. Även om det ligger särskilt nära till hands att jämka ett vite när de omständigheter som kan leda till jämkning har inträffat efter beslutet att förelägga vite bör det också vara möjligt att jämka vitet i andra fall. Det är inte ovanligt att den myndighet eller domstol som beslutar om ett vitesföreläggande saknar kunskap om förhållandena som rör adressaten eller som på annat sätt kan ha betydelse för vitesbeloppets storlek eller föreläggandets innehåll i övrigt. (Jfr Rune Lavin, a.a., kommentaren till 9 § under Jämkning av vitesbeloppet.)

20. En omständighet som kan beaktas är i vilken utsträckning adressaten har visat en vilja att följa föreläggandet. Det kan ha kommit till uttryck genom att

adressaten till stor del har följt föreläggandet eller att det fullgjorts endast en kort tid efter det att tidsfristen löpt ut. Det bör också kunna beaktas att adressatens underlåtenhet har varit ursäktlig, t.ex. på grund av sjukdom eller liknande förhållande, utan att han eller hon haft sådan giltig ursäkt som innebär att vitet inte alls ska dömas ut. (Jfr Rune Lavin, anført ställe.)

21. Vidare kan ett skäl för jämkning vara att det förelagda vitet framstår som alltför högt i förhållande till adressatens ekonomiska situation.

22. Hänsyn bör alltså kunna tas till omständigheterna i det enskilda fallet så att det belopp som döms ut blir rimligt och proportionerligt. Utövandet av möjligheten att jämka ett förelagt vite ska dock ske med försiktighet och med beaktande av att det är viktigt att respekten för vitesförelägganden upprätthålls. Om det är särskilt angeläget att den åtgärd som avses med ett föreläggande vidtas och att det sker inom förelagd tid, talar det emot en jämkning.

Bedömningen i detta fall

23. Årsräkningarna lämnades in drygt fyra månader efter den tidpunkt som anges i föräldrabalken och cirka två veckor efter den tidpunkt som hade angetts i vitesföreläggandena.

24. Att R.O. vidtog de åtgärder han förelagts - men för sent - innebär inte att ändamålet med vitet har gått förlorat (se p. 16). Det har därmed funnits förutsättningar för att döma ut vitet.

25. Under den period som årsräkningarna skulle ges in led R.O. av viss ohälsa. Den kan dock inte anses ha varit av sådan karaktär att han därigenom var förhindrad att, själv eller med hjälp av någon annan, fullgöra sina skyldigheter (se p. 13). R.O. ska således inte på den grunden befrias helt från skyldigheten att betala vite.

26. R.O. förelades sammantaget viten på 20 000 kr. Genom den jämkning som domstolarna har funnit skäl att göra har det sammanlagda beloppet satts ned till 5 000 kr, dvs. en fjärdedel av det förelagda beloppet. De skäl för jämkning som finns - R.O:s ohälsa och att han vidtog vissa åtgärder i syfte att följa föreläggandet - har därmed beaktats. Mot dessa skäl ska ställas intresset av att årsräkningar med redogörelse för förvaltningen av berörda personers egendom ges in i tid, så att överförmyndaren kan fullgöra sin kontroll. Det finns mot den bakgrunden inte någon grund för en ytterligare jämkning.

27. Eftersom R.O. avlidit ska dock vitet undanröjas (se 35 kap. 7 § andra och tredje styckena BrB).

DOMSLUT

HD undanröjer det utdömda vitet.

II

Malmö tingsrätt

J.O. och M.B. har tillsammans barnen I., född 2007, och S., född 2009. I dom hade förordnats att vårdnaden om barnen skulle tillkomma M.B. ensam och att barnen skulle ha rätt till visst umgänge med J.O. I beslut den 15 oktober 2018 förelade tingsrätten J.O. att vid vite om 20 000 kr överlämna I. och S. till M.B. senast den 29 oktober 2018 i samband med det enligt förordnande i dom gällande umgängets slut.

M.B. yrkade att det förelagda vitet skulle dömas ut.

Tingsrätten (rådmannen Martin Sunnqvist) förpliktade i beslut den 17 april 2019 J.O. att till staten betala 10 000 kr i försuttet vite.

SKÄL FÖR BESLUTET

Parternas talan

M.B. har anfört att J.O. inte har lämnat över I. till henne. Hon har sammanfattningsvis anfört följande. Enligt en hovrättsdom av den 6 februari 2017 gäller att I. och S. har sitt stadigvarande boende hos henne och umgänge med J.O. Hon föreslog att I. och S. skulle tillbringa höstlovet hos honom men att han skulle lämna dem till henne den 2 november 2018. J.O. överlämnade då S. men inte I. "Överlämnande" innebär att J.O. ska lämna I. inne i M.B:s hus och i vart fall meddela M.B. att I. är utanför huset. I. har den 24 november 2018 varit några timmar hos M.B. men sedan återvänt till J.O.

J.O. har motsatt sig att vitet döms ut. Han har sammanfattningsvis anfört följande. Redan eftersom M.B. har medgett att barnen lämnades först den 2 november 2018 kan vitet inte dömas ut. Vidare har J.O. lämnat över I. och S. på angivet datum. Han har följt I. och S. när de cyklade till M.B. och han har därför gjort vad som kan krävas av honom.

Tingsrättens bedömning

Det förhållandet att M.B. har medgett att J.O. skulle lämna över I. och S. senare än vad som angavs i vitesföreläggandet kan inte anses innebära att ändamålet med vitet har förfallit eller att det av annan anledning inte kan dömas ut. Det råder enighet om att J.O. lämnade över S. till M.B. När det gäller I. har M.B. anfört att "överlämnande" innebär att J.O. ska lämna I. inne i hennes hus och inte utanför och i vart fall skulle ha meddelat henne att I. var utanför huset. M.B. har enligt ett av J.O. åberopat e-postmeddelande skrivit att barnen själva kunde ta sig till henne då det var bra om I. fick med sig sin cykel. Enligt ett av M.B. åberopat e-postmeddelande svarade J.O. att han ville att hon skulle hämta barnen hos honom. Uppenbarligen blev det inte så, för J.O. har uppgett att han följde med I. och S. när de cyklade till M.B. M.B. har uppgett att S. sagt att I., S. och en kompis cyklade till M.B. men att endast S. gick in i M.B:s hus.

Syftet med ett vite av nu aktuellt slag är att förmå den ena föräldern att göra vad som krävs för att barnet ska överlämnas till den andra föräldern. Exakt hur ett överlämnande ska gå till varierar beroende bl.a. på vad som har angetts i beslutet och hur gammalt barnet är. Något närmare om hur överlämnandet skulle gå till har inte avtalats mellan parterna och framgår inte heller av tingsrättens beslut. Det blev ingen överenskommelse om att barnen själva skulle cykla till M.B., utan J.O. följde med I. och S. till M.B:s hus. I den situationen kan han knappast anses ha överlämnat dem förrän han ser att de går in i huset. Uppenbarligen har J.O. inte sett att I. gick in i M.B:s hus. Han har därför inte överlämnat henne och vite ska dömas ut.

Vitesföreläggandet om 20 000 kr avser överlämnande av I. och S. J.O. har överlämnat S. Det vite som ska dömas ut bör därför jämkas till 10 000 kr.

Hovrätten över Skåne och Blekinge

J.O. överklagade i Hovrätten över Skåne och Blekinge. Han yrkade i första hand att hovrätten skulle ogilla M.B:s ansökan om utdömmande av vite och i andra hand att vitet skulle jämkas till noll.

M.B. motsatte sig ändring.

Hovrätten (hovrättslagmannen Björn Hansson, hovrättsrådet Per G. Hansson, referent, och tf. hovrättsassessorn Hannah Falkroos) avslog överklagandet i beslut den 28 juni 2019.

SKÄL FÖR BESLUTET

J.O. har gjort gällande att vitet inte kan dömas ut eftersom M.B. medgett att barnen skulle överlämnas vid en senare tidpunkt än vad som framgår av Malmö tingsrätts beslut den 15 oktober 2018 i ärende Å 8957-18.

Av 9 § lag (1985:206) om viten följer att om ändamålet med vitet har förlorat sin betydelse, ska vitet inte dömas ut. Bestämmelsen är främst tänkt att tillämpas om den föreskrivna prestationen av någon anledning blivit obehövlig. Bedömningen av om ändamålet med vitet har förlorat sin betydelse måste göras med beaktande av vitesföreläggandets funktion och med hänsyn till omständigheterna i varje enskilt fall. Om vitesföreläggandet avser en prestation vid en bestämd tidpunkt ska vidare inte ändamålet med vitet anses ha förfallit enbart av det skälet att denna tidpunkt har passerat (se prop. 1984/85:96 s. 55).

Syftet med det aktuella vitesföreläggandet har varit att J.O. skulle överlämna barnen till M.B. efter deras umgänge med honom. Den omständighet att M.B. samtyckt till att överlämnandet skulle ske den 2 november 2018 i stället för den 29 oktober 2018 innebär inte att detta ändamål har gått förlorat. Att datumet för överlämnandet av barnen enligt tingsrättens beslut passerat innebär således inte att det finns hinder mot att vitet döms ut. Vad J.O. anfört i hovrätten föranleder ingen annan bedömning.

När det gäller frågan om J.O. den 2 november 2018 har gjort vad som ankommer på honom vid överlämnandet av barnen till M.B. gör hovrätten följande bedömning.

För att en förpliktelse om överlämnande av barn enligt ett beslut om umgänge ska anses fullgjord krävs i allmänhet att den förpliktade har sett till att barnet överlämnats till den berättigade föräldern. Är förpliktelsen fullgjord kan inte det förelagda vitet dömas ut (se Mats Sjösten, Vårdnad, boende och umgänge, s. 276-277).

J.O. har i Malmö tingsrätts beslut den 15 oktober 2018 i ärende Å 8957-18 förelagts att vid vite överlämna barnen till M.B. Hur överlämnandet skulle gå till framgår inte av tingsrättens beslut. J.O. och M.B. har vidare inte kommit överens om annat än att J.O. efter umgängets slut den 2 november 2018 skulle överlämna barnen till M.B. J.O. har utan att meddela M.B. lämnat barnen utanför hennes hus och I. kom aldrig att gå in till M.B. Mot denna bakgrund kan J.O. inte anses ha gjort tillräckligt för att se till att I. överlämnades till M.B. Hovrätten finner därför likt tingsrätten att vitet ska dömas ut. Som tingsrätten funnit anser hovrätten att vitet ska jämkas till 10 000 kr.

Högsta domstolen

J.O. överklagade och yrkade att HD skulle lämna ansökan om utdömmande av vite utan bifall. I andra hand yrkade han att HD skulle jämka utdömt vite.

M.B. motsatte sig att hovrättens beslut ändrades.

HD meddelade prövningstillstånd med utgångspunkterna att S. överlämnades till M.B. den 2 november 2018 och att J.O. inte gjort tillräckligt för att se till att I. överlämnades till M.B. vid det aktuella tillfället.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden (samma föredragande som i målet under I) föreslog i betänkande att HD skulle meddela följande beslut.

SKÄL

Bakgrund

Punkterna 1-9 överensstämmer i huvudsak med punkterna 1-7 i HD:s beslut.

Rättsliga utgångspunkter

Punkterna 10-13 överensstämmer med punkterna 11-13 i föredragandens betänkande under I.

14. Vitesbeloppet bestäms i första hand av den beslutsfattande myndigheten. Av 3 § viteslagen följer att vitesbeloppet ska fastställas till ett belopp som med hänsyn till vad som är känt om adressatens ekonomiska förhållanden och till omständigheterna i övrigt kan antas förmå adressaten att följa det föreläggande som är förenat med vite. Någon omprövning av vitesbeloppet mot bakgrund av förhållandena då beslutet fattades ska i normalfallet inte ske i mål om utdömmande av vite.

15. I förarbetena ges exempel på förhållanden som har ansetts utgöra särskilda skäl för jämkning. Där nämns omständigheter som att förhållandena har ändrats sedan beslutet om föreläggande fattades, att vitesbeloppet varit schablonmässigt bestämt eller att adressatens underlåtenhet framstår som förhållandevis ursäktlig, t.ex. när föreläggandet har följts en kort tid efter det att den utsatta tidsfristen löpt ut (se prop. 1984/85:96 s. 55 f.).

Bedömningen i detta fall

16. Utgångspunkten för HD:s prövning är att S. har överlämnats till M.B. men att I. inte överlämnades vid umgängets slut.

17. I förevarande fall har J.O. och M.B. överenskommit att överlämnande av barnen S. och I. skulle ske vid ett senare datum än det som angavs i vitesbeslutet. Ändamålet med vitet - att barnen lämnas tillbaka efter umgänget - har inte förlorat sin betydelse enbart för att prestationen ska ske vid en senare tidpunkt än den i beslutet angivna. J.O. är således skyldig att betala vite.

18. Den fråga som då aktualiseras är om det finns förutsättningar att jämka vitet utöver den jämkning som redan skett på grund av att J.O. delvis efterkommit föreläggandet, dvs. om det finns några särskilda skäl som motiverar att vitet sätts ner ytterligare.

19. J.O. har gjort gällande att ytterligare jämkning bör ske eftersom han agerat med avsikt att fullgöra överlämnandet av I. och också att han själv varit av uppfattningen att han hade fullgjort överlämnandet.

20. Det är angeläget att de långtgående krav som ställs på föräldrar vid överlämnanden av barn upprätthålls. Vad J.O. uppgett om sin avsikt och egen uppfattning i frågan om att han uppfyllt sin prestation kan under sådana förhållanden inte anses innebära att hans underlåtenhet att göra vad som ankommer på honom kan anses ursäktlig i sådan mån att det föreligger särskilda skäl för att jämka vitet ytterligare. Det saknas även i övrigt särskilda skäl för att jämka vitet ytterligare.

21. Överklagandet ska alltså avslås. - - -

HD:S AVGÖRANDE

HD avslår överklagandet.

HD (samma ledamöter som under I) meddelade den 26 november 2020 följande beslut.

SKÄL

Bakgrund

1. J.O. och M.B. har tillsammans barnen I., född 2007, och S., född 2009. Genom en dom beslutades att vårdnaden om barnen skulle tillkomma M.B. ensam och att barnen skulle ha rätt till visst umgänge med J.O.

2. Sedan ett umgängestillfälle i slutet av juni 2018 var barnen kvar hos J.O. Malmö tingsrätt förelade J.O. att - vid vite av 20 000 kr - överlämna barnen till M.B. senast den 29 oktober 2018. Parterna kom därefter överens om att överlämnandet i stället skulle ske den 2 november. J.O. följde den dagen med barnen till M.B:s hus men endast det ena barnet, S., gick in.

3. M.B. yrkade i tingsrätten att det förelagda vitet skulle dömas ut, eftersom I. inte hade överlämnats den 2 november. Hon framhöll att J.O. inte hade sett till att I. gick in i huset och att han inte heller meddelat M.B. att I. var utanför huset.

4. J.O. invände att vitet inte kunde dömas ut då M.B. medgett att överlämnande skulle ske ett senare datum än det som angetts i föreläggandet. Han ansåg att han hade fullgjort vad som kunde krävas av honom genom att följa barnen till M.B:s hus.

5. Varken tingsrätten eller hovrätten fann att det förhållandet att M.B. medgett att J.O. skulle lämna över barnen vid ett senare tillfälle än vad som anges i vitesföreläggandet hindrade att vitet kunde dömas ut. Domstolarna ansåg vidare att J.O. inte kunde anses ha överlämnat I. och att vite skulle dömas ut. Mot bakgrund av att föreläggandet omfattade båda barnen och att J.O. hade överlämnat ett av dem jämkades vitet till 10 000 kr.

Prövningstillstånd och frågorna i målet

6. HD har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkten att J.O. inte gjort tillräckligt för att se till att barnet I. överlämnades till M.B.

7. Målet aktualiserar dels frågan om förutsättningarna för jämkning av vite, dels frågan om vitet kan dömas ut när parterna kommit överens om ett senare datum för fullgörande än vad som angetts i vitesföreläggandet.

Verkställighet av avgöranden om vårdnad m.m.

8. En tingsrätt kan besluta om verkställighet av ett avgörande om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn, bl.a. genom att förelägga vite. Frågan om utdömmande av vite prövas av den tingsrätt som beslutat om verkställigheten, i regel den tingsrätt där barnet har sitt hemvist. I fråga om rättegångskostnader tillämpas 18 kap. RB. (Se 21 kap. 1 och 3 §§ samt 13 § första stycket FB.)

Viteslagen

Föreläggande och utdömmande av vite

Punkterna 9-22 överensstämmer med punkterna 8-15 och 17-22 i HD:s beslut under I.

Bedömningen i detta fall

23. J.O. och M.B. kom överens om att barnen skulle överlämnas vid ett senare datum än det som hade angetts i vitesföreläggandet. Den ändringen innebar inte att det uppstod någon oklarhet eller någon mer betungande förpliktelse i förhållande till vad som ålåg J.O. enligt föreläggandet (jfr RÅ 1992 ref. 97 I och II). J.O:s skyldighet att betala vite har alltså inte bortfallit på grund av överenskommelsen.

24. Frågan är då om det finns skäl att jämka vitet utöver vad som skett på grund av att J.O. följde föreläggandet beträffande det ena av de två barnen.

25. En jämkning förutsätter att det finns särskilda skäl. J.O. har gjort gällande att det bör beaktas att han agerade med avsikt att överlämna I. vid den överenskomna tidpunkten och att han var av uppfattningen att han hade gjort vad han skulle vid överlämnandet.

26. Det är angeläget att de krav som ställs på en förälder vid överlämnande av barn till den andra föräldern upprätthålls. J.O:s underlåtenhet att göra vad som ankommer på honom kan inte anses ursäktlig i sådan mån att det finns särskilda skäl för att jämka vitet. Det saknas även i övrigt särskilda skäl för att jämka vitet ytterligare.

27. Överklagandet ska alltså avslås. - - -

Sökord: Vite; Jämkning; Utdömande
